

„БЪЛГАРСКА ВЪЗРОЖДЕНСКА КРИТИКА“
от ГЕОРГИ МАРКОВ
С., изд. „Наука и изкуство“, 1982, 588 с.

За национална култура, която ценя своите корени, необходимостта от издаването на литературното ѝ наследство произтича естествено от самата ѝ същност, защото без връзката с традицията тя не би могла да се изгражда успешно. Ето защо искам да приветствувам инициативата на издателство „Наука и изкуство“ да издаде в няколко тома най-доброто от българската литературна критика от зараждането ѝ до 9. IX. 1944 г., представено от проф. Георги Марков. В ръчте на читателите е вече първият том, който обхваща литературнокритическото наследство от периода на Възраждането. Наред с извършено полезната поредица „Българска възрожденска книжнина“ на издателство „Български писател“, с ценната антология на П. Диевков „Възрожденски страници“, с „Българската драматургия до Освобождението“ на П. Пенев томът „Българска възрожденска критика“ се нарежда сред най-сериозните усилия в по-ново време за по-цялостно текстово представяне на възрожденската ни литература.

Изхождайки от върното становище, че „не е възможно да се разкрие задълбочено и обективно една национална художествена литература, ако не се познава и нейната критика“, Г. Марков си поставя задача да представи (както в този том, така и в следващите) българската литературна критика „не в избрани страници, а с всичко онова, което има място в историческото ѝ развитие, играло е определена роля, изявило е определени идейно-естетически тенденции, утвърдило е една личност“. Тази неедна задача налага на съставителя редица условия, формулирани от самия него като принципи на цялостното издание: включване на критически статии не само от първостепенните писатели, но и от онези, които са играли в своето време активна роля в литературния живот и са оставили нещо с трайна литературна стойност; включване и на критически материали, изразяващи различни идейни и естетически позиции и очертаващи по този начин автентична картина на литературния живот; критическа преценка на представената литература във външните студии към отделните токове, както и подробен научен коментар към всеки включен в издателския материал. По този начин поредицата

придобива не само антологичен, но и документален, научноизследователски характер.

Спецификата на възрожденския литературен процес — с неговата ускореност, с аномалиите в изграждането на художествено съзнание, със синкретичността на някои жанрове, с известната стихийност на осъществяването на чуждите влияния и т. н. — е наложила и някои отклонения от формулираните в първия том общи принципи на цялото издание. Основната трудност произтича очевидно от често срещашата се неизбистреност на самата форма на литературната критика, от невъзможността понякога да се отдели тя от публицистиката. Изхождайки от верния критерий, че изборът трябва да падне върху онова, което „има отношение към литературата като художествено явление, като специфичен дял от книжнината“, Г. Марков прибегва до два начина за представяне на възрожденската литературна критика: включване в основния блок от литературнокритически текстове и използване в повече или по-малко пълен вид в бележките. В основния блок освен цялостни литературнокритически статии в точния смисъл на думата са включени и завършени откъси от книги (т. нар. ръководства по словесност). В бележките, имащи често характер на задълбочен научен коментар, са поместени както по-дребни отзиви, така и пасажки от статии с по-общ характер. Съобразяването със спецификата на възрожденския литературен процес е наложило включването в тома не само на „чистите“ представители на литературнокритическия жанр (библиографска бележка, отзив, рецензия, проблемна теоретическа статия и др.), но и на фейлетони, изпълняващи през тази епоха съвсем определено ролята на литературна критика, а също така и на някои стихотворения (в бележките), даващи известна представа за литературнокритическите разбираня на авторите им. От трите възможни начина за подреждане на материала — по автори, по издания и по време на излизане — Г. Марков основателно е предпочел третия, хронологическия, тъй като той дава възможност за проследяването на цялостния процес на възникване и развитие на възрожденската литературна критика. Така изданието придобива в голяма степен характер и на летопис на един литературен жанр.

Но проблемите с подготовката и осъществяването на подобно издание не свършват

дотук. Един от важните въпроси, които са стоели за разрешаване, е този за авторството на публикуваните материали. Тъй като през възрожденската епоха анонимното публикуване — по един или други съображения — е честа практика, Г. Марков се опира на съществуващите изследвания (които, разбира се, не винаги могат да дадат окончателен и меродавен отговор — да си спомним само разногласията по въпроса за авторството на редица Ботеви и Каравелови фейлетони), а също така и на досегашната издателска практика, като в редица случаи прави корекции и уточнения. Там, където не може да се опре на досегашни проучвания, той решава въпроса за авторството, като се съобразява с характера на книжовния живот, с начина на организиране издаването на периодичния печат, с аргументи от фактологически характер и т. н. Запазването на анонимността на определена част от материалите се оказва при това положение неизбежно, но включването им в изданието е напълно оправдано с оглед мястото им в цялостния път на развитие на жанра.

Един от най-трудно решимите проблеми при изданието като „Българска възрожденска критика“ е този за езиковата нормализация. Пълна автентичност, обратно — пълно осъвременяване или пък частично приважване на езика към съвременните езиково-правилни норми, — това са трите възможности, които се представят на редактора-съставител и издател на възрожденските текстове. Само който не се е сблъскал с този проблем, не знае колко е трудно да се извърши оная „операция“, която да направи тези текстове четивни и за съвременника, но и да запази атмосферата на епохата, при това принципите на осъвременяването да бъдат филологически издържани. Стихийността на развитието на българския книжовен език, липсата на систематичност в езиково-правилните норми дори в практиката на един и същ автор изправят издателя на текстовете пред цял куп неразрешими проблеми, които само на неспециалиста могат да изглеждат най-лесно преодолими. Г. Марков е избрал „разумния компромис“, който дава възможност при запазване на езиковата атмосфера текстовете да бъдат направени достъпни на съвременния читател. Разбира се, и в това издание (както впрочем и в никое от досегашните издания на възрожденски текстове) не е постигнато желаното от работещите в тази област съвършенство на принципите и на прилагането им вероятно защото такива принципи не биха и могли да бъдат формулирани, а още по-малко изпълнени, тъй като на всяка крачка редакторът-съставител се натъква на отклонения от правилото.

Като важен плюс на „Българска възрожденска критика“ бих посочил въвеждащата студия на Г. Марков, характеризираща спецификата и развитието на литературно-критическия жанр през епохата. Разгледани са синтетично предпоставките за възниква-

нето и изграждането на този жанр, връзката на литературната критика с цялостното развитие на художествената книжнина, ролята на най-видните ни възрожденски литературни дейци за превръщането ѝ във важно художествено и идеологическо средство за борба срещу консервативността и ретроградността, специфичните форми, в които тя по неизбежност се проявява. Запознаването с тази студия, както и с включения в тома материал очертава богатата, интересна и твърде своеобразна картина на българския литературно-критически живот през последните десетилетия на възрожденския период. Зародила се през 50-те години на века и утвърдила се през следващите десетилетия като жанр, почти равностоен по задачи на останалите литературни жанрове, критиката преживява истинския си разцвет през 70-те години — времето на най-големия не само естетически, но и идеологически подем във възрожденската ни история. Прочитът и анализът на литературно-критическите статии от този период (особено на писаното от Ботев, Каравелов и Славеиков) сочат връзката на изграждащото се естетическо съзнание както с прогресивните идеи на руската революционна демократическа художествена мисъл, така и с традиционното за новоизграждащата се българска култура съзнание за дълг към народа, за най-тесна връзка с идеалите и нравствените критерии на едно неопорочено, етично духовно битие. Разбира се, картината, която се очертава, далеч не е идилична, на полето на възрожденската литературна критика се разиграват и битки, в които понякога прекалено крайно се защитават субективни мнения, но и тези сблъсъци са ярко свидетелство за наличие на пълнокръвен литературен живот.

Смея да вярвам, че с посочените качества книгата „Българска възрожденска критика“ ще бъде приветствувана от специалистите като несъмнен принос в изследването на възрожденската литература, а на широката читателска публика тя ще донесе изненадата на едно откритие, помагайки ѝ да узнае, че нашата възрожденска епоха познава и критиката като пълноценно развит литературен жанр. Сериозната научна стойност на изданието изпълва с доверие очакването и на следващите томове, които ще ни представят литературната критика през едно не по-малко драматично и съдбовно в историята на българската духовна култура време — периода от Освобождението до Девети септември.

Кирил Топалов

„ВЪРХОВЕ НА РУСКАТА КЛАСИЧЕСКА ЛИТЕРАТУРА“ от ГЕОРГИ ГЕРМАНОВ

Георги Германов е един от нашите най-известни и изтъкнати специалисти по руска класическа литература. На него принадлежат